

בענין ברכת הרואה נר חנוכה

מאת: שמואל חדש

"ארחב"א אמר רב המדליק נר של חנוכה צריך לברך. ור' ירמיה אמר הרואה נר של חנוכה צריך לברך. א"ר יהודה יום ראשון המדליק מברך ג' והרואה מברך ב', מכאן ואילך מדליק מברך ב' ורואה מברך א' אחת כו'. " (שבת כג. ע"ש ובפרש"י). והנה המדליק הרי מברך לפני ההדלקה, והרואה מברך אחריה. ונראה בראשונים ד' דרכים בבאור הדברים, אבל כל אחד מהם יש בו קושי, כדלהלן:

(א) הדרך הראשון, דברכות המדליק והרואה ששניהם מברכים שעשה נסים ושהחיינו, הם שני גדרים חלוקים. שהמדליק מברך על קיום מצות הדלקה, ע"כ מברך לפניו, דגם ברכות אלה בכלל מה שאמרו שצריך לברך עובר לעשיית המצוה (עי' באור הגר"א סי' תרע"ו). אבל הרואה מברך בתורת ברכות ראייה, על כן מברך אחר שרואה, וככל שאר ברכות ראייה. (עי' שו"ע סי' רי"ח, רכ"ד-רכ"ט). ונימא שאין זה דוחק לומר שיש ב' גדרים חלוקים לברכה אחת, דהא ברכת שהחיינו הרי גם בעלמא מברכין על קיום מצוה וגם על ראייה (שו"ע סי' רכ"ה) וגם על קדושת היום, ונימא כך גם לברכת שעשה נסים. וזוהי שיטת תוס' סוכה מו. ד"ה הרואה. ומה שקשה על זה היא קושייתם שם, אמאי לא תקנו ברכה לרואה בשאר מצות כי אם בנר חנוכה. עי"ש שנדחקו בזה.

(ב) הדרך השני, דנימא דאין כאן רק גדר אחד של ברכה על קיום מצוה, שגם הרואה אין ברכתו בתור ברכת ראייה כשאר ברכות ראייה דעלמא, אלא גם הוא מברך על המצוה, שגם ראיית נר חנוכה היא מצוה וחובה וזוהי שיטת המרדכי אות רס"ז. עי"ש. ופסק כן הרמ"א תרע"ז ס"ז. והא דמברך אחר הראייה ולא לפניו, הוא רק משום שאין אדם יודע בדיוק מתי יראה, על כן מברכין אחר שרואה. והנה בברכות הרואה הרי נחלקו הראשונים, ורש"י כתב דכל מי שלא הדליק עדיין, אף על פי שעתיד להדליק, מברך כשרואה תחלה נר חבירו, וכ"ש מי שאינו עתיד להדליק כלל. ושיטת הרשב"א שאם מדליקין עליו בביתו אין הרואה מברך כיון שמקיים עיקר מצות נר חנוכה.* ושיטת הרשב"א קשה לכאורה איזה

* ובמרדכי והגמ"ל ס"ל בעיקר הדין כרש"י. דתלוי רק באם הוא עצמו מדליק, ולא איכפת לן אם מדליקין עליו בביתו, אלא דבזה פליגי עליו דס"ל שאם עתיד להדליק אח"כ, אין מברך ברואה תחלה. עי"ש.

טעם הוא זה לפטור הרואה משום שמדליקין עליו בביתו, וכי ברכת הרואה תמורה היא לקיום מצות הדלקה, הלא אף המדליק עצמו מברך ברכה זו, ואם הרואה שאין מדליקין עליו מברך, הוא הדין נמי לרואה שמדליקין עליו צריך לברך. ועי' ב"ח שתמה בזה וצ"ע.² ונראה מזה דסבירא ליה לרשב"א כהמרדכי דיש מצוה לראות את הנרות והרואה מברך על קיום מצוה זו ואינן ברכות ראייה בעלמא, וזהו דקאמר שאם הרואה מקיים עיקר המצוה של הדלקה על ידי שמדליקין עליו בביתו, אינו מברך. ורק אם אין מדליקין עליו, שלא נשאר לו רק מצוה דראייה בלבד, אז מברך על מצוה זו, וניחא קושית הב"ח.

ואולם כל עיקר דבר זה שיש מצוה וחיוב לראות הנרות, הוא חדוש גדול, דלא הוזכר זה בגמרא, ופשטות לשון "הרואה צריך לברך" משמע רק כשנזדמן לראות (ועי' פר"ח תרע"ז). וז"ל המרדכי "דמ"מ צריך לראות כדאמר בסמוך הרואה יומא קמא מברך וכו'". נראה שמביא ראייה לחיוב ראייה, מהא גופא שמברכין עליה, שאם אינה חובה אין לברך, דלא מצינו ברכת ראייה בשאר מצות כדהקשו תוס' סוכה הנ"ל. ולזה מתרץ המרדכי דשאני הכא שיש בראייה מצוה וחובה. אבל הא גופא קשיא דלא מצינו בשאר מצות שיהיה איזה חיוב לראות בעשיית מצוה של חבירו. ועי' בזה באגרות משה או"ח ח"ה סי' מ"ג, וח"א סי' ק"צ ד"ה ובלא. ועי' בהג' ישע על המרדכי שם שנדחק לבאר ראיית המרדכי באופן אחר וצ"ע.

ג) הדרך חשלישי, הוא היפוך דרך השני, שנימא שגם המדליק מברך שעשה נסים ושהחינו בתורת ברכת ראייה כמו הרואה. וזה אמר הגרי"ד סולוביצקי ז"ל (עי' חוברת מסורה ד' וספר הררי קדם) בבאור שיטת הגמיי' (רפ"ג דהל' חנוכה) שהביא ממס' סופרים שגם המדליק מברך ברכות אלו אחר הדלקה. עיי"ש. אבל תימה (מלבד מה שקשה על זה קושית התוס' כמו על דרך הראשון) דהא חזינן במגילה שמברכין לפני קריאתה כמפורש במגילה כא; וגם לא שייך כלל התם ענין ראייה; והא פשוט שיש לנו לומר דגדר ברכות אלו שוה בחנוכה ומגילה. ועי' ב"ח שכתב מתשובת מהרי"ל באור אחר במס' סופרים, שלא ס"ל כמאן דאמר שמברכין על המצות עובר לעשייתן. ולפי זה צ"ל דאין הכי נמי לפי מס' סופרים גם במגילה מברך אחר קריאתה אבל לפי הסבר הנ"ל שהם ברכות ראייה גם למדליק לא יתכן זה במגילה שאין שם ענין ראייה.⁷

² והנה הטוש"ע פסקו כרשב"א ולא הביאו כלל שיטת רש"י, וכן פסק המש"ב, אבל עי' ב"ח ופר"ח שהעיקר דלא כרשב"א וכן פסק הערוה"ש.

³ עי' ב"ח שהביא גם מר' ירוחם שיש חיוב לראות הנרות, אבל יש חילוק: שר' ירוחם כתב "צריך לצאת ולראות כדי שיברך", היינו שאין ראייה חובה מצד עצמה, אלא היא היכי תמצא כדי שיוכל לברך, היפוך דברי המרדכי שמביא ראייה שהראייה היא חובה מזה גופא שמברך עליה. ועי' אג"מ ח"ב סי' מ"ג.

⁷ אבל גם מההרי"ל צ"ע, דהא נראה במס' סופרים דברכת להדליק מברך לפני ההדלקה ואין יתכן לומר שס"ל למס' סופרים שאין מברכין עובר לעשייתן במצות (וצל"ע במהרי"ל). איברא שיש מקום גדול לחלק ולומר דהא דמברכין על המצוה עובר לעשייתה קאי רק על

ד) הדרך הרביעי היא שיטת המאירי שכתב דהנך ב' ברכות שעשה נסים ושהחיינו, יכולים בדיעבד לברך אף באינו מדליק ואינו רואה. (עי' מש"ב תרע"ו בשעה"צ אות ג' שהביאו.) וכן הוא בשאלות פ' וישלח. היינו דס"ל שהם נתקנו על עצם היום. אבל רובם ככולם של ראשונים והפוסקים לא ס"ל כן. ועי' אגרות משה ח"א סי' ק"צ וח"ה סי' מ"ג, שהאריך להקשות על זה.

סוף דבר, כל הדרכים דחוקים וצ"ע.

והנה הרמב"ם (פרק ג מחנוכה הלכה ד) כתב "כל שחייב בקריאת המגילה חייב בהדלקת נר חנוכה וחמדליק אותה בלילה הראשון מברך שלש ברכות ואלו הן וכו' וכל הרואה אותה (ולא בירך) מברך שתים." עיי"ש. והנה סתם דבריו לכן נקטו המ"מ ולח"מ והב"ח, שהוא קאי בשיטת רש"י הנזכר לעיל בדרך השני, ודלא כהרשב"א שם. וודאי כן הוא שפשוט דהרמב"ם דלא כרשב"א, אבל באמת תימה לומר שהרמב"ם קאי בשיטת רש"י, דהא רש"י והעומדים בשיטתו הא ראו שיש צורך לפרש הא דרואה מברך דאיירי ע"כ במי שעדיין לא הדליק או (להמרדכי) באינו עתיד להדליק. והרמב"ם לא פירש כלום רק סתם וכל הרואה אותה מברך שתים. איברא יש נוסחאות ברמב"ם דגרסי "וכל הרואה אותה ולא בירך", אבל לא נראה גירסא זו נכונה, שאין לה פירוש נכון, שאילו ס"ל כרש"י הל"ל "ולא הדליק" ומאי זה "ולא בירך"? ובהרבה כת"י ובדפוסים מדויקים ליתא לתיבות אלו.

ועוד שהרמב"ם קמירי בהלכה זו בעיקר מצות הדלקת נר חנוכה, שכתב "כל שחייב בקריאת המגילה חייב בהדלקת נר חנוכה", ותיכף אחר זה כתב ברכות המדליק והרואה. ואינו כסדר בשו"ע שעיקר המצוה כתב בס' תרע"א, ודין הברכות כתב בס' תרע"ו. נראה מזה שכל הדברים נאמרים בעיקר מצות הדלקת נר חנוכה, ולא ברואה ואינו מקיים המצוה.

לכן נראה בדעת הרמב"ם, שהוא לא פירש בגמרא לא כרש"י ולא כרשב"א וכל שאר הראשונים, אלא דרך לו דרך חדש פשוט ומרווח, שאין צורך לעשות אוקימתות בגמרא והכל ניחא בלי שום קושי. דמה שאמר רחב"א אמר רב "המדליק נר חנוכה צריך לברך וכו' ור' ירמיה אמר הרואה צריך לברך", איירי הכל בבית שמדליקין בו איש וביתו. והרי רק אחד מדליק הנרות בשביל כל בני הבית, דלהרמב"ם אי אפשר כלל ליחלק ולומר שאינו רוצה לצאת בנר המדליק ורוצה להדליק לעצמו (כמנהג דידן על פי הרמ"א), אלא אם הוא בכלל בני הבית

ברכת המצוה עצמה ולא הברכות כשהחיינו ושעשה נסים אף שנתקנו על המצוה, אבל הא המהרי"ל עצמו לא ס"ל לחלק בזה, שכתב דמס' סופרים לא ס"ל כלל שמברכין עובר לעשייתו. עי' עוד בערוה"ש תרע"ו שצייד לומר שאין ממס' סופרים הכרה שמברך אחר ההדלקה.

יוצא על כרחו בהדלקת המדליק, והמדליק השני ברכתו לבטלה.⁷ דאחד מדליק וכל שאר בני הבית רואים, והם הם הרואים דאיירי ביה ר' ירמיה, וזהו דקאמר שרק המדליק שעושה מעשה המצוה מברך ג' אבל שאר בני בית הרואים מברכים רק ב'. ואין הכי נמי שאם רוצים הרואים לצאת בברכות המדליק רשאים, מה שאין כן ברכת להדליק לא רמיא כלל על הרואים כי אם על עושה מעשה ההדלקה בלבד וכשאר מצות שמברך העושה מעשה המצוה ולא מי שמקיים המצוה, כגון העושה מעקה לחבירו שמברך העושה (כמבואר ברמב"ם פרק י"א מברכות וכדמוכח גבי הפרשת תרומה וחלה וגבי מילה). אף כאן רק המדליק מברך להדליק ואין צריך להוציא שאר בני בית בברכה זו. אבל שעשה נסים ושהחיינו רמו על כל הרואים המקיימים את המצוה. וכל הברכות לפני ההדלקה דליכא כלל הכא ברכת ראיה, אלא נתקנו לברך לפני קיום המצוה, אחד המדליק ואחד הרואה.⁸

ומצאתי בשפת אמת בשבת כג. שכתב שבאמת נראה לפרש כפירוש זה בגמרא, אלא שכל הראשונים לא הבינו כן, עיי"ש. אכן נראה שבאמת כך פירש הרמב"ם וכמשנ"ת. והדברים מדויקים היטב בלשונו שכתב "כל שחייב בקריאת המגילה חייב בהדלקת נר חנוכה והמדליק אותה מברך כו' וכל הרואה אותה מברך וכו'". והא "נר" הוא לשון זכר (עי' פרק ד הלכה א שכתב נר אחד), אם כן זה שכתב הרמב"ם "אותה" ע"כ ר"ל ההדלקה, דעליה קאי.⁹ הרי מפורש שהרואה שמברך, היינו העומד לראות את ההדלקה. וליתא כלל דין כזה שיברך מי שרואה נר חבירו, וגם לא מי שרואה נר ביתו שהדליקו עליו והוא לא היה נוכח בהדלקה, שאלה לא מברכים כלום, שהברכה נתקנה אך ורק על מי שרואה מעשה ההדלקה

⁷ ודלא כערוה"ש תרע"א ט"ו-י"ח. עיי"ש שדבריו תמוהים בזה. והנה באמת פירוש זה בגמרא שיבואר אליבא דהרמב"ם היה אפשר לפרשו אף אליבא דשיטת הרמ"א ובגוונא שאין בני הבית מהדרין אלא עושין כעיקר הדין של נר איש וביתו. אבל למעשה לא פירש כן רק הרמב"ם.

⁸ ויש לעיין, אם כנים דברינו למה לא מצינו בגמרא ורמב"ם שיאמרו גם במקרא מגילה הקורא מברך שלשה והשומעים שתים (עי' רמב"ם הל' מגילה א:ג)? אכן נראה דשאני בזה קריאת מגילה מנר חנוכה, דאע"פ שמעשה המצוה במגילה היא הקריאה, מכיון שהשומע יוצא ידי חובתו מדין שומע כעונה, הרי הוי כאילו הוא עצמו הקורא ורמיא עליה דידיה נמי ברכת על מקרא מגילה. ונמצא שאין הבדל בין ברכת על מקרא מגילה לברכות שעשה נסים ושהחיינו, ששלשתם רמו בין על הקורא בין על השומעין, לכן לא דיברו בזה דבר רק בנר חנוכה להדגיש ההבדל בין ג' הברכות. ואפילו אם נאמר ששומע כעונה אין פירושו דהוי כקורא, אלא שיוצא בשמיעה לחוד (עי' חזו"א או"ח סי' כ"ט) מ"מ נראה דכיון דבלא שמיעתו אינו יוצא י"ח חל חיוב ברכת על מקרא מגילה גם עליו, ולא דמי לנר חנוכה, שהרואים אינם עושים שום מצוה בראיתם, שגם בלא רואים מקיימין המצוה ע"י נר המדליק, וראיתם נוגע לדינא רק לגבי ברכות שעשה נסים ושהחיינו שאין מברכים רק כשרואים ההדלקה. ועי' רמ"א תרצ"ב ס"א שכתב "ואחד יכול לברך ושני קורא." ועי' בהגר"א שהוא מירושלמי ומסיק שם מכאן שהשומע כקורא. הרי מפורש דבמגילה רמיא ברכת על מקרא מגילה גם על השומע ולא דמי לנר חנוכה ושאר מצות כמשנ"ת.

⁹ דיוק זה אמר אלופי ומיודעי אשר בן ציון בוכמן.

שהוא יוצא בו. וכל הנך גווני שכתבו שאר הראשונים שמברך הרואה, להרמב"ם הם ברכה לבטלה.

והנה כתב המג"א (תרע"ו סק"ד) בשם הב"ח, וכן פסק במש"ב (תרע"ה סק"ט), דאיש שאינו מבני הבית המדליק בעד חבירו אינו יכול לברך על ההדלקה אלא אם בעל הבית עומד שם דאז יוצא מדין שומע כעונה. וכבר תמהו על זה דמאי שנא משאר מצוות שהשליח העושה מעשה המצוה הוא המברך ולא המשלח, עי' אג"מ ח"א סי' ק"צ, והליכות שלמה פרק ט"ז אות ה, ומקראי קדש סי' כ"ג. והרבה יש לדון במה שתירצו. ואכן לפמש"כ בדעת הרמב"ם הא מתבאר דברכת להדליק נ"ח חד דינא אית לה ככל שאר ברכות המצוות דעלמא, דרמיא הברכה על עושה המעשה בלבד, ולא על המקיים המצוה על ידי השליח ואין השליח צריך להוציא בברכתו את המשלח כלל, ודלא כהב"ח.

והנה במס' סופרים (פרק כ הלכה ו), אחר שמנו שם שלש ברכות המדליק, איתא התם "אלו למדליק, אבל לרואה אינו אומר ביום ראשון אלא שתיים וכו'" עיי"ש. וצ"ע לפי שאר הראשונים, וכי ס"ד דבר זר כזה שהרואה נר חבירו והוא עצמו אין לו שייכות לנר זה לצאת בו ידי חובתו, שיברך על ראייתו ברכת להדליק נ"ח, שהוצרך משום הכי לומר שהרואה אינו מברך אלא שתיים? ובתלמודין שאמרו הרואה מברך ב', ע"כ החדוש הוא שמברך כלל אלו השתיים ולא מה שאינו מברך ג', שזה אצ"ל מרוב פשיטותו. אבל להרמב"ם הרי ניחא דאה"נ שזה גופה קמ"ל שהרואים ההדלקה, אע"פ שיוצאים י"ח בהדלקה זו, לא רמיא ברכת להדליק עליהו, דלא דמיא ברכה זו לברכות שעשה נסים ושהחיינו וכמשנ"ת.